

Stefánia

TÁRSASÁG • KULTÚRA • IFJÚSÁG • BÜNYÖG • SPORT

Posztmagyarázat

Az 1991-92-es tanévben a JATE Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén született valami, amit úgy hívnak: posztmagyar. Azóta szemináriumok, előadások és felolvasóestek szólnak a posztmagyarról; a legutóbbi az Impala házban volt múlt hét pénteken. Mielőtt elhamarkodottan rákérdeznék: mi is az a posztmagyar?, inkább arról kérdeztük Szilasi László és Kovács Sándor tanársegédek, hogy milyen előzményei voltak a posztmagyarnak?

A szó: „posztmagyar” Odorics Ferenc Szegeden oktató gödöllői tanárembertől származik. 1991 szeptemberében az ő ötletéből indítottunk szövegolvásós szemináriumot: (a szerzők tudomása nélkül) Darvasi László, Garaczi László, Kurell Endre, Németh Gábor, Podmaniczky Szilárd és Szijj Ferenc munkáit tanulmányoztuk. Régről ismertük egymást, a legtöbbben az alapító Odorics-tól tanultunk irodalomelméletet, irodalomtudományt. 1990-ben kiderült, hogy közülünk az előző évfolyamokhoz képest nagyon sok frissen végzett hallgató maradhat tanárként az egyetemen. Egy év múlva keresni kezdtük egymást; ennek a közös szeminárium megfelelő formát adott.

– Milyen szövegolvásást jelent a posztmagyar?

Akkoriban azt gondoltuk, hogy ezeknek a szerzőknek a poétikája szoros összefüggésben áll a hetvenes évek magyar avantgárdja irodalmi hagyományával, a „jelentéskioltság” gyakorlatával. Erdély Miklós szerint a jelentéskioltság olyan szövegépítkezést jelent, amelyben a rendkívül szerzeágázó asszociációk végeredményben megszüntetik egymást, a különböző jelenségek eredője nulla, a szöveg jelentés nélkül marad. Mivel az olvasók megszokták, hogy a szöveg jelentése egységes valami, az ilyenfajta szövegeknek nem tudnak jelentést tulajdonítani. Ezért az említett szerzőkről keveset szólt a kritikai irodalom. A kritikai nyelv alapvetően a megnevezésre épülő eszközeivel ez nem is könnyű. A posztmagyar szövegolvásás éppen abból a léhdésből születik, hogy mit lehet kezdeni a hagyományosan értelmetlennek tartott szövegekkel.

– Milyen az a nyelv, amelyen lehetséges a róluk való beszéd?

– Nem is beszéd: beszélgetés. Metaforikus, játékos,

személyes, szószátyár, darabos és kicsit gügye – igyekszik megőrizni a beszéd (nem mindig világosan körülhatárolható) tárgyát, annak elképzelt hallgatóját, és bízik abban, hogy ezen a roncsolt és újjászervezett nyelven közölni lehet az egyesülni nem kívánó jelentéseket is. A kritika hagyományos nyelvében és a nyelvben egyáltalán az a feleség, hogy csak olyan dolgokat tudunk elgondolni, amire van szó. Ha a nyelvben nem bízunk feltétel nélkül, de a beszélgetést mégis fenn akarjuk tartani, akkor az elhallgatás előtti utolsó eszköz a nyelv befűlélt struktúráinak megszelletése. Nem radikális nyelvújítás, hanem az öröklött nyelv darabjainak, szavainak kicsit más értelemben való használata, felturbóztatása.

– Hogyan néz ki egy ilyen szövegértelmezés a gyakorlatban?

– A posztmagyarázat igazi formája a sokszólamú beszélgetés egy szöveg mellett. Az olvasás mint magányos tevékenység némi képp unalmasnak tűnik. Akkor lesz érdekes igazán, ha a magányos olvasó képes önmagából kitermelni egy beszélgetést, megpróbálja minden magától adódó gondolatát belsőleg megvitatni. Elsősorban azt a gondolatát, hogy az általa olvasott szöveg esetleg értelmetlen. A szöveg annál gazdagabb, minél több és többféle jelentéssel tudjuk feltölteni:

több szem többet lát bele. Az irodalom azért a szabadság birodalma, mert amikor jelentéseket tulajdonítunk egy szövegnek, akkor mindent szabad. Egy posztmagyar szövegértelmezés akkora jó, ha meg tudja valósítani a szabadságból eredő sokféle szólam, jelentés beszélgetésszerű, – tehát nem mindig békés – egymás mellett élését.

– Az értelmezésnek milyen merészségfokai lehetnek, hogy az még ne legyen belemagyarázás?

– A nem olvasott szöveg nem létezik. Felfogásunk szerint a szövegbe semmilyen módon nincs belerejtve a jelentés. Minden szöveg üres. Az értelmezés nem feltárja vagy kibányászta a szöveg rejtett értelmét, hanem létrehozza és feltölti vele az olvasott dolgot: belemagyaráz. Újra és újra.

– Például mit jelent az a szó, hogy posztmagyar?

– Ez a szerencsétlen összetett szó számos más szó emlékét őrzi, holdudvara hatalmas, ilyen szavakat látok bele: poszt, valami után, ör, őrhely, hely, posta, moszt (híd), oszt (Ost), veszt (West), doszt (DOS-t), koszt, kozs, Dreck; magyar, mog-er (férfi), agyar, gagyog, gagyog, kadarka, ragyog, fanyar, stb., ebből következőleg pedig: magyar posta, magyar ör, híd-magyar, kelet- és nyugat-magyar, magyar agyar, „gagyog s ragyog”, fanyar kadarka, stb. Ez így együtt lát-

zólag értelmetlen. De hogyan lehetne letiltani bármelyik – önmagában esetleg értelmes – összetevőt is? Mindezek rólunk szólnak mégis. Mert nem mi beszéljük a nyelvet, hanem a nyelv beszél minket.

– A posztmagyarazatoknak mi a viszonya a már meglévő értelmezésekhez?

– Minden szöveg más szövegekről szól. Nem csak az értelmezés szól az irodalmi szövegről, hanem legalább ennyire szól az irodalmi szöveg az értelmezéséről – az irodalmi szövegek egymást olvassák, egyik értelmezés a másikat magyarázza. Az irodalomban sok a дума, szeretnénk részt venni benne mi is. Ha sokféle hagyomány van, az a nagyon jó. Ha csak egy hagyomány van, akkor azt szeretnénk megcsúfolni. Szeretnénk a sokszínű hagyománnyal ugyanúgy folyamatos beszélőviszonyban lenni, mint saját kortársainkkal.

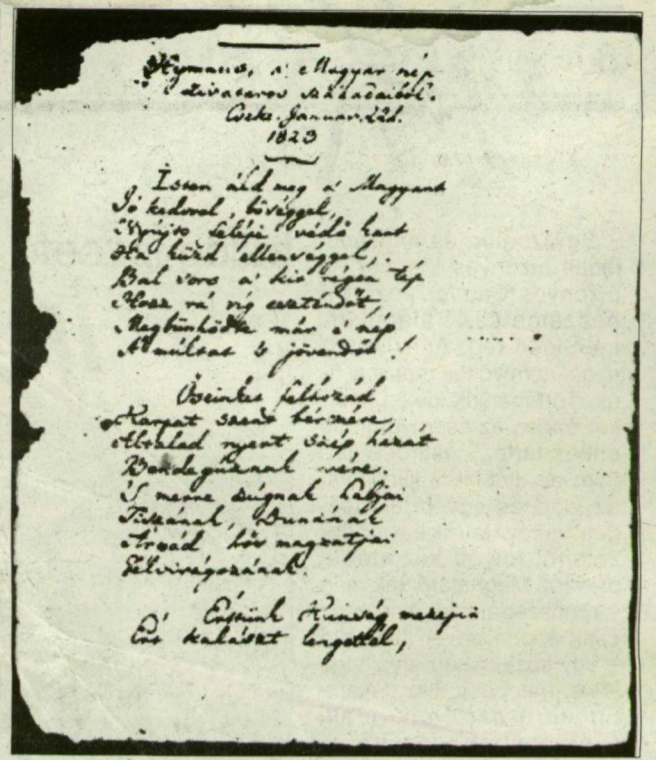
– Akarják-e ezt a hagyományok és a kortársak?

– Mi a régi szövegeket igyekszünk ugyanúgy olvasni, mint a maiakat. Az olvasásnak ebben a felfogásában azt lehet mondani, hogy hagyományainkat az olvasás által mi magunk teremtik meg. Ezért természetes, hogy szeretnek hasonlítgatni: szeretnek megismergetni. A kortársainkat nem mi teremtik meg. Bár mindenki azt állítja, sokan vannak, akik valójában nem igénylik a beszélgetést. De a megszólításra mégis meglepően gyakran bukkant elő a beszélgetés (megmutatkozás és odafigyelés) atavisztikus reflexe.

– Lesz következő megszólítás?

– Imárra hagyományosan, minden áprilisban (amikor az eper az úr) DEKONFERENCIÁ-t tartunk a Mójaban. Friss olvasatainkat ekkor tesszük közszemlére. Szeretettel várunk minden beszélgetőpartnert.

Podmaniczky Szilárd

A himnusz eredeti kézírata (1823) (Széchényi Könyvtár, Budapest)

A Himnusz születésnapján

„Magyar néphymnussá válandik...”

Kólcsey Ferenc

A nemzeti himnuszok elődei azok a fennkölt hangulatú versek és egyházi énekek voltak, amelyeket a XVI. századtól kezdve Európában szerette énekelni a templomokban. Ezekből a kedvelt dallamokból alakultak ki az egy-egy nagy közösségeknek az énekeit néphymnuszok, majd szerencsés esetben a nemzeti himnuszok.

Magyarországon a XVIII. században két, néphymnusként énekelni vállasos dal is elterjedt. Régi énekeskönyvekben megtalálható az „Ah, hol vagy magyarok tüdőklő csillaga” és a „Boldogasszony anyánk” kezdetű ének egyaránt. Fontos volt, hogy sokan ismerték, tartalmát mélyen átérték, egyetértettek vele s mint egy főhízt, együtt tudták előadni. A XIX. század elején hivatalos alkalmakkor Magyarországon is az osztrák császárhimnusz csendült föl, mint az országot jelképező közösségi dal. De ebben az időben már gyakran felhangzott a Rákóczi-nóta, vagy a Rákóczi-induló is, mint a magyarság kifejezője.

Kólcsey Ferenc 1823. január 22-re keltezte írta meg a Hymnus-t, azt a versét, ami egymagában örökre megőrizte volna nevét, ha semmi mást nem is írt volna. Irodalomtörténészek kimutatták, nem valószínű, hogy egyetlen napon született ez a költemény. Egyes gondolatok, kifejezések felismerhetők Kólcsey korábbi műveiben, más gondolatok pedig a még korábbi magyar irodalomban. A költő kivételes érzékenysége tudta összeszűritni tökéletes tartalmi és formai egységbe mindazt, ami egy nép sok évszázados történelmében fontos. A vers olyan érzelmi telítettségű, hogy egyesek pesszimizmust, mások egyenesen a jövő eredményes harcaiban való bizakodást olvasnak ki belőle.

A magyaroknak még egy nagy mű kínálkozott a himnusz-rangra: Vörösmarty Mihály Szózat-a. Megjelenésekor, 1836-ban így ajánlják mindenki figyelmébe – már akihez eljutott az Auróra című almanach: „...reményljük nem fog elhangzani figyelem 's hatás nélkül, és ohajtjuk is, hogy a szózat tettet szüljön...” A versek és a röviden idézett kommentár nagyon jól érzékeltek a korabeli gondolk-

dás irányait, a feszültséget, az immár nemzeti önbecsülésre építő tenniakarást.

Ebben a helyzetben akadt még egy kiváló ember, Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója – egyébként maga is zeneszerző –, aki sok más szerző pályázat kiírása között megérezte mindkét vers nagyságát, és szükségesnek tartotta megzenésítésüket. A Szózat zenéjére 1843-ban, a Himnusz zenéjére pedig 1844-ben meghirdetett pályázat óriási érelődés mellett, óriási sikerrel zárult. Mindkét dalmű, Egressy Béné és Erkel Ferenc szerzeményei, bár egyik sem könnyen énekelhető, mégis rövid időn belül kedveltek lettek és elterjedtek. Erkel Ferencnek, a Nemzeti Színház karmesterének a Himnusra írt díjnyertes pályaműve már születése pillanatában – a várakozásnak megfelelően – nagy reményekre jogosított. Az 1844. július 2-i bemutató alkalmából így írtak róla a Honder című lapban: „...Most csak az van hátra, hogy Erkelünk' gyönyörű hymnusát többször adassék alkalom hallani, megismerni, megtanulni, annak jelessége kezdekedik, hogy az nem sokára a legnagyobb népszerűséget vívandja ki magának, s valódi magyar néphymnussá válandik...”

Az óhajtás valóban gyorsan teljesült. A Himnusz szövege és a kotta hamarosan több kiadást megért, különböző korokban ugyan különböző sűrűséggel. A magyar nemzet himnuszává tulajdonképpen a közakarati közmegegyezés tette. A hivatalos elismerés mintha késlekedett volna évtizedeken át, hiszen csak 1990-ben történt meg, amikor nemzeti jelképeink sorába a címer és a zászló mellé a legfiatalabbat, a Himnuszt is Alkotmányunkba iktattuk. Az énekelni magyar Himnusz ebben az évben 150 éves.

Nagy Ádám

Századvég

jon nem túlonul az? Aki meg a gyanakvástól óvja magát, az rögtön idegen. Az ünnep így lesz kisajátítva, lesz valakiké, s maradnak kívül a mindenki – ezek. Így lesz minden szeletlenül; s mindenki keserű.

„Nem közénk való volt”, buggyant ki Wesselényi báróból is, midőn meghalt a Himnusz költője. (Eme erősen elkieseredett vers születésnapját neveztük(ték) ki a Magyar Kultúra Napjának.) A környezete annyira nem vette be a küllemében is más, bekötött félszemű embert, néhai Kólcsey Ferenczet, hogy a szomszédai ráhajtották a jószágot a földjeire, letiporják a termését, állítólag még a koporsóját is megdobálták az anyaföld göröngyeivel. Az elvágyódását nem szerették? kódos magányát? a kritikuss szellemét? vagy csak a bekötött fél szemét? Homályban tapogatózunk.

Nemhogy megkérdezték volna, mi a fene baja van, mondta a tini lány, amikor Kólcseyről tanult az iskolában. Hm. Majd fölhasználom egyszer ezt a naív mondatot, gondoltam akkor, a szakmában, mondjuk egy kultúrnapon reflexióban. S tényleg.

Ha ezt el lehetne mondani – gondolta volna Kólcsey, ha tényleg megkérdezték volna. Hiszen versben sem sikerült neki igazán elmondani, örökös keresésében leledzett szegény, a kifejezést kereste, amivel megmutathatná a *lekét*. De nem talált elég helyénvaló szavakat és formákat. Ez a jó költő sem volt ehhez elég tehetséges.

Hát akkor mi legyen – velünk? A kapcsolatainkkal? Ami a kultúránk? Van-e még lelünk, amelynek érdemes keresni a kifejezését? Vajon milyen lélekre vall a most divatos beszéd mód? Lélekre vall-e, vagy pusztán önmaguközpontú létre? Embere-e ez, emberek?

Mire valók a kérdések? Minek ezeket a dolgokat feszegetni? Ezek csupa olyan dolgok, amelyeket elfeled a rendkívül zaj, meg a látványorgia; az e század végi egyetemes kultúra. A (helyenként) testi és (helyenként) szellemi öldöklések hallása és látása, meg a további testi és szellemi öldöklések előkészületeinek zajja és látványa.

Lehet azonban, csak arról van szó, hogy ezektől nem látjuk és nem halljuk azt a magába zárkózott embert, aki most is keresi lelkének kifejezését.

Sulyok Erzsébet

Ha egy francia mondja egy franciának – nincs semmi. Angolánál sincs semmi. Értik, amit mondanak egymásnak. Egy nyelven beszélnek.

Amde! Egy magyar azt mondja egy másik magyarnak: én ezen a napon legszivesebben csöndben lennék; elvonulnék, magamba szállnék, meditálnék; így tennék új ünnepünkön, a Magyar Kultúra Napján. Nos, hogy mi van ekkor? Gyanakvásözön. Miért akar ez elvonulni? Mitől, kitől akar elkülönülni? Azért meditálna, mert itt nem lehet tenni? Hát milyen vagyunk mi, hogy ez lenézhet bennünket? Stb.

Hát ezért (is) egy spéci dolog a magyar kultúra. Emberemlékezet óta, meg még azelőtt is: darabokban. Szeletlenül. Most is, van benne, ami a *miénk*, s van, ami – *ezeké*. (Bár *ezekét* csak fönttartásokkal nevezzük kultúrának; és akkor még toleránsak vagyunk, tesszük hozzá.)

Nemhogy azt tessék hinni, hogy jó ez így nekünk. Nem. Egyfolytában szeretnénk a homogénebb, egyenlőbb, közös közeget, vágyakozunk utána, s irigykedve szemléljük a szerencsésebbeket. A hétköznapjaikat és az ünnepeiket. Július 14-re gondolunk például március 15-én, arra, hogy ott mindenkinél habozás nélkül nemzeti a trikolor. Itt meg mindenki gyanús. Az, akinek nemzeti; mert va-